

UDK: 94(497.4)"192":32
327(497.4:497.5)"192"
329(497.4)"192"

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29. 10. 2007.
Prihvaćeno: 23. 4. 2009.

Kratkotrajna suradnja Slovenske ljudske stranke sa Stjepanom Radićem – Blok narodnog sporazuma i seljačke demokracije

MATEJA RATEJ

Sekcija za interdisciplinarnu studiju, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Republika Slovenija

Autorica se u članku bavi politikom Slovenske ljudske stranke u sklopu Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije, kad je stranačko vodstvo uz provođenje politike za reviziju Vidovdanskog ustava (1921.) i za zaključenje narodnog sporazuma između Srba, Hrvata i Slovenaca u suradnji s Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom, najizrazitije u dvadesetim godinama 20. stoljeća naglašavalo važnost demokratskoga državnog uređenja.

Ključne riječi: Slovenska ljudska stranka, Hrvatska republikanska seljačka stranka, Anton Korošec, Stjepan Radić, Blok narodnog sporazuma i seljačke demokracije.

Zastupnici Jugoslavenskog kluba¹ su, nakon prihvaćanja vladine deklaracije i prekida sjednica Narodne skupštine 11. kolovoza 1924., posvećivali pozornost radu u skupštinskim odborima, među kojima su značajniji bili: Financijski odbor (Vladimir Pušenjak, Franjo Žebot, Karel Škulj), Odbor za proučavanje zakona protiv korupcije (Josip Hohnjec) i Odbor za proučavanje zakona o invalidima (Franc Kremžar).² S obzirom na to da je vlada Ljubomira Davidovića bila u ostavci, zastupnici i u redovitom sazivu Narodne skupštine 20. listopada 1924. nisu počeli s radom.³ Izvršili su izbore za skupštinskog predsjednika koji su bili, prema ocjenama vodstva Slovenske ljudske stranke, među glavnim razlozima za pad vlade jer predstavnici Narodne radikalne stranke, kao najveće srpske političke stranke, zbog stabilnog položaja vlade

¹ Jugoslavenski klub je 1919. bio oblikovan kao parlamentarni zastupnički klub Slovenske ljudske, Bunjevačko-šokačke i Hrvatske pučke stranke.

Politični katekizem ali kaj mora vsak državljan vedeti o politiki?, Ljubljana 1920., 40; vidi i: Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb 1989., 112.

² "Draginjske doklade upokojencev", *Slovenec*, 24. 9. 1924., 2.; "Zakon proti korupciji v odboru", *Slovenec*, 15. 10. 1924., 1.; "Odborova seja za invalidski zakon", *Slovenec*, 17. 10. 1924., 2.

³ Metod MIKUŽ, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana 1965. (dalje: MIKUŽ), 298.

nisu imali mogućnosti za izbor svoga kandidata na spomenuto mjesto.⁴ Nakon međustranačkog dogovora u duhu politike narodnog sporazuma i u skladu sa zahtjevom o ravnomjernoj zastupljenosti svih triju naroda/plemena⁵ u upravljanju državom, za predsjednika su potvrdili Ljubomira Jovanovića (Narodna radikalna stranka), za potpredsjednika, a Vladimira Mačeka (Hrvatska republikanska seljačka stranka) i Josipa Hohnjeca, koji je ostao na položaju do kraja ožujka 1925.⁶ Kao kraljev savjetnik pri dodjeljivanju mandata za sastavljanje vlade, predsjednik Narodne skupštine obnašao je jednu od najviših funkcija u državi.⁷ Prema zakonu o izborima bio je i predsjednik izbornog odbora, pa je vodstvo Slovenske ljudske stranke smatralo da će kralj raspisati prijevremene izbore za Narodnu skupštinu.⁸

Od siječnja 1924. Slovenska ljudska stranka, Jugoslavenska muslimanska organizacija i Demokratska stranka sa zahtjevom za reviziju Vidovdanskog ustava (1921.) pri sklapanju narodnog sporazuma između Srba, Hrvata i Slovenaca činile su Opozicijski blok.⁹ Blok je odstupanje s vlasti ocijenio kao krizu ideje narodnog sporazuma i 16. listopada 1924. potvrdio nastavak zajedničkoga političkog usmjerenja u nadi da će kralju Ljubomiru Davidoviću ponovno povjeriti mandat za sastav vlade.¹⁰ Vođa Hrvatske republikanske seljačke stranke Stjepan Radić je na stranačkom zboru u Zagrebu 23. listopada 1924. najavio obnovu političke apstinencije hrvatskih zastupnika u Narodnoj skupštini do uspostave Hrvatske autonomne republike.¹¹ Članice vladine koalicije u ostavci to nisu odobravale, ali zbog političke snage najveće hrvatske stranke i skupštinskih izbora nisu razmišljale o prekidu suradnje u Opozicijskom bloku, iako je kralj od Davidovića to zahtijevao.¹² Svoje stajalište su objasnile u izjavi

⁴ “Mišljenje Davidovićeve vlade o zahtevi po odstopu”, *Slovenec*, 16. 10. 1924., 1.

⁵ Pojam “narod” se u Kraljevini SHS prema unitarističkom shvaćanju države se formalno-pravno odnosio samo na “jugoslavenski narod”, dok su se pojedini narodi određivali pojmom “pleme”. U nastavku koristim jedinstveni pojam “narod”. *Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1925., 3., 22. Također vidjeti: Jurij PEROVŠEK, “Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave”, *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1-2, Ljubljana 1993., 19.

⁶ “Izvolitev predsedstva Narodne skupščine”, *Slovenec*, 21. 10. 1924., 1.; “Seja Narodne skupščine”, *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1.

⁷ Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919 – 1929)*, Beograd 1979. (dalje: GLIGORIJEVIĆ), 177.

⁸ “Vladino stajalište u vezi s koncentracijom”, *Slovenec*, 17. 10. 1924., 1.; “Volivne vlade ne bo”, *Slovenec*, 18. 10. 1924., 1.

⁹ Više o politici Opozicijskog bloka pogledaj npr.: Mateja RATEJ, *Slovenski politični katolicizam s posebnim poudarkom na razvoju događaka na Štajerskem med leti 1923. in 1929. doktorska disertacija*, Univerza v Mariboru 2004., 56.–108.

¹⁰ “Odstop Davidovićevega kabineta”, *Slovenec*, 16. 10. 1924., 1.; “Vladni blok ostane kompakten”, *Slovenec*, 17. 10. 1924., 1.; “Stališče vladnega bloka”, *Slovenec*, 18. 10. 1924., 1.; “Krizna: Radikali in koncentracija”, *Straža*, 20. 10. 1924., 1.

¹¹ “Predsedstvo HRSS”, *Straža*, 27. 10. 1924., 1.

¹² “Zaplet krize in izhod iz nje”, *Straža*, 27. 10. 1924., 1.; “Politične beležke”, *Straža*, 29. 10. 1924., 1.; “Kombinacija s koalicijom med radikali in ožjim blokom”, *Slovenec*, 28. 10. 1924., 1.; “Nadaljevanje krize”, *Straža*, 29. 10. 1924., 1.; “Krizna vlade in parlamenta”, *Slovenski gospodar*, 30. 10. 1924., 1.

koju je javnosti predstavio načelnik Slovenske ljudske stranke Anton Korošec: "Mi želimo sporazum i taj sporazum želimo konačno ostvariti parlamentarnim putem, i zato ne smijemo i ne možemo prekinuti veze s parlamentarnom delegacijom hrvatskog naroda. Širi blok (koji uključuje predstavnike Hrvatske republikanske seljačke stranke, prim. M. R.) postoji jer je potreban za sporazum, a uži blok (vlada u ostavci, prim. M. R.) zadnjih je dana samo još ojačao."¹³

Vodstvo Slovenske ljudske stranke je 4. studenog 1924. otklonilo sudjelovanje u koncentracijskoj vladi mandataru Koste Timotijevića iz Samostalne demokratske stranke s obrazloženjem da predstavnici Narodne radikalne stranke u pregovorima nisu zajamčili nastavak politike narodnog sporazuma.¹⁴ Unatoč službenom stajalištu Opozicijskog bloka o nužnosti uključenja Hrvatske republikanske seljačke stranke u vladu Anton Korošec je u vrijeme razgovora s predstavnicima vlade naglasio nelojalno stajalište hrvatskih predstavnika prema političkim saveznicima.¹⁵ Vođe oporbenih stranaka su pri oblikovanju planova o njihovu širem povezivanju bili suzdržani prema prijedlozima Stjepana Radića o utemeljenju federalističkog bloka. Zato im je na sjednici zagrebačke organizacije Hrvatske republikanske seljačke stranke 1. studenog 1924. predbacio popustljivost i nenačelnost u političkom odlučivanju te vladi najavio oštru oporbu.¹⁶

Nejasne ili kontradiktorne izjave vodećih jugoslavenskih političara su u često senzacionalističkim izvješćima novinara jugoslavenskih političkih novina vodile u nedostatno i pogrešno izvješćivanje javnosti o razvoju političkih događaja. Hrvatski književnik Miroslav Krleža je upozorio na to u satiričkom mozaiku o razvoju vladine krize, koji je 25. listopada 1924., s prizvukom umjetničke slobode, složio iz novinskih članaka nekih najutjecajnijih jugoslavenskih dnevnika: "Kriza je tako 'duboka', da je po svemu 'mnogo dublja nego što se mislilo'. Pop Korošec veoma se energično ogradio od Radićeva govora, koji je u svakome pogledu otežao situaciju. U tri sata sastali su se Šefovi Bloka na konferenciju. Gospodin eksministar Voja Marinković izvještava Šefove Bloka o izmjeni svojih misli s Njegovim Veličanstvom Kraljem. U 5 sati poslije podne Ljuba Davidović (Mrav) i Ljuba Jovanović (Patak) u audijenciji. Ljuba Mrav ostao je Kraljem u razgovoru u četiri oka, do sedam sati. Na izlasku iz kapidžika novinarima: 'Nema ništa, sve je po starom, ali to ne znači da vlada ostaje ista! Kriza se normalno razvija. Naši izgledi nisu više minimalni, ali nisu

¹³ "Važna izjava Korošca", *Slovenec*, 26. 10. 1924., 1.

¹⁴ "Kosta Timotijević pri Korošcu", *Slovenec*, 30. 10. 1924., 1.; "Jugoslavanski klub za nadaljevanje politike narodnoga sporazuma", *Slovenec*, 5. 11. 1924., 1.

¹⁵ Pokrajinski arhiv Maribor (dalje: PAM), fond: Anton Korošec, AŠ 1, nedatiran rukopis koncepta o uvjetima za ulazak u vladu.

¹⁶ "Oblikovanje bloka parlamentarne većine", *Straža*, 17. 10. 1924., 1.; "Radić razdira blok", *Straža*, 5. 11. 1924., 1.; "Radićev 'veliki govor' v Zagrebu", *Slovenec*, 4. 11. 1924., 2.; Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970. (dalje: GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka*), 436; Atif PURIVATRA, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1977. (dalje: PURIVATRA, *Jugoslavenska muslimanska organizacija*), 187.-188.

ni pozitivni. Nemamo izgleda za sastav vlade, i ja prosto ne znam kako će se sve to rešiti?”¹⁷

Nikola Pašić je 6. studenog 1924. sastavio manjinsku vladu s predstavnicima Samostalne demokratske stranke, a kralj je 10. studenog 1924. raspustio Narodnu skupštinu i raspisao skupštinske izbore za 8. siječnja 1925.¹⁸ Imenovanje vlade je uzrokovalo iznenađujuću jedinstvenost stajališta u Opozicijskom bloku, koje je prikrilo kritike Stjepana Radića i dvojbe o opstanku širega Opozicijskog bloka.¹⁹ U zajedničkom Proglasu šireg bloka, koji je objavljen 7. studenog 1924., vladu su optužili zbog korupcije, a od predsjednika Narodne skupštine Ljubomira Jovanovića su zahtijevali objašnjenje o njegovoj ulozi u imenovanju vlade. U obraćanju glasačima upozorili su da će predstavnici obiju vladinih stranaka nastojati popraviti svoj položaj s pomoću političkoga nasilja nad glasačima u vrijeme izborne kampanje.²⁰ U izbornim štabovima članica Opozicijskog bloka su nastojali prije svega očuvati temeljna načela parlamentarne demokracije, a manje su se posvećivali borbi za promjenu unutarnjega državnog uređenja. Vlada je stvaranjem dojma tobožnje ugroženosti države od komunističkog pokreta, sva nastojanja usmjerila u razbijanje Opozicijskog bloka te je s pomoću represivnih tijela pokušavala onemogućiti izbornu kampanju njegovih članica. Unatoč tome što nije raspolagala dokazima o prevratničkom djelovanju bilo koje od njih, 23. prosinca 1924. prihvatila je odluku o proširenju Zakona o zaštiti države²¹ na Hrvatsku republikansku seljačku stranku s obrazloženjem da je stranka kao članica komunističke Seljačke internacionale zagovarala protudržavna stajališta.²²

¹⁷ Miroslav KRLEŽA, *Deset krvavih let in drugi politični eseji*, Ljubljana 1962., 292.

¹⁸ “Razpust Narodne skupščine”, *Slovenec*, 7. 11. 1924., 1.

¹⁹ “Ožji blok in Radič”, *Straža*, 5. 11. 1924., 1.; “Širši blok trden in kompakten”, *Slovenec*, 7. 11. 1924., 1.

²⁰ “Proglas širega bloka. Prijateljem narodnega sporazuma!”, *Slovenec – posebna izdaja*, 7. 11. 1924., 1.; *Straža*, 10. 11. 1924., 1.; *Slovenski gospodar*, 13. 11. 1924., 1.; “Slovenskemu narodu!”, *Slovenec*, 7. 11. 1924., 1.; *Straža*, 10. 11. 1924., 1.; *Slovenski gospodar*, 13. 11. 1924., 1.; “Odgovor in vprašanje bloka Jovanoviću”, *Slovenec*, 11. 11. 1924., 1.

²¹ Vlada je nakon komunističkog atentata na ministra za unutarnje poslove Milorada Draškovića (Jugoslavenska demokratska stranka) 21. srpnja 1921. ozakonila zabranu djelovanja Komunističke partije Jugoslavije. Zakon o zaštiti države bio je prihvaćen 1. kolovoza 1921. i označio je zaoštavanje takozvane Obznane, kojom je ministar za unutarnje poslove Milorad Drašković 30. prosinca 1920. zabranio djelovanje Komunističke partije Jugoslavije. Obznana se nije odnosila na komunističke zastupnike u Ustavotvornoj skupštini koje je štitio zastupnički imunitet, ali su Zakonom o zaštiti države stranci bili oduzeti i mandati i zastupnički imunitet. Zastupnici Jugoslavenskog kluba su prihvaćanje zakona odbacili što je bilo povezano sa strahom od širenja spomenutih zakonskih odredbi na druge političke stranke. U Slovenskoj ljudskoj stranci su ga ocijenili kao “surovo kršenje načela parlamentarizma”.

“Komunizen”, *Straža*, 8. 8. 1921., 1.; “Veličasten shod SLS v Mariboru”, *Slovenec*, 30. 8. 1921., 1.; “Govor Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru”, *Straža*, 31. 8. 1921., 1–2; “Veličastno zborovanje Slovenske ljudske stranke v Mariboru”, *Slovenski gospodar*, 1. 9. 1921., 2.; “Veličastno zborovanje naše stranke v Mariboru”, *Slovenski gospodar*, 8. 9. 1921., 1.; GLIGORIJEVIĆ, 116.

²² Ferdo ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, I. knjiga, Zagreb 1961. (dalje: ČULINOVIĆ I.), 443.–444.; GLIGORIJEVIĆ, 178., 180.–181. i 183.

Iako su u Opozicijskom bloku studenogme 1924. odustali od zajedničkog nastupa na izborima,²³ spomenuta je vladina mjera ponovno izazvala zajedničku akciju oporbenih saveznika. U službenoj izjavi nakon zajedničke sjednice 28. prosinca 1924., predstavnici bloka su se usprotivili iskorištavanju tobožnje boljševičke opasnosti za ograničavanje političkih prava državljana: "Stranke parlamentarne većine (širi Opozicijski blok, prim. M. R.) će učinit sve što je moguće i potrebno da će 8. veljače 1925. suverena narodna volja doći do svoga izražaja tako da se zauvijek onemogući ovakav režim korupcije i bezakonja i te se u nas konačno poštivati prava parlamentarna vladavina, koja će u duhu socijalne pravičnosti i potpune narodne ravnopravnosti i narodnim sporazumom Srba, Hrvata i Slovenaca riješiti sva unutarnja pitanja i da će naša vanjska politika biti u stvarnom skladu s narodnom demokracijom prosvijetljenog zapada."²⁴ Dne 8. siječnja 1925. su izjavu sa sličnim sadržajem naslovili na predsjednika Narodne skupštine Ljubomira Jovanovića i usprotivili se prije svega kaznenom progonu zastupnika Hrvatske republikanske seljačke stranke.²⁵

Zastupnici Jugoslavenskog kluba su u obraćanju biračima 7. studenog 1924. naglasili nužnost revizije ustava da bi se uvelo autonomističko državno uređenje.²⁶ Vodstvo Slovenske ljudske stranke se odazvalo na vladine mjere saznavši izvanredni zbor povjerenika u Celju 11. prosinca 1924. Iako je Anton Korošec tamo, između ostalog, rekao: "Glavno je i ostat će glavno da se Slovincima omogući u državi svestran samostalni život. Hoće li se oblik te samostalnosti zvati slovenska republika ili federacija ili autonomija ili oblast ili kotar ili što-god hoćete, o tome će dogovor među pametnom i trezvenom braćom biti zaista lak. Samo stvarnu autonomiju, stvarnu samostalnost nam dajte!";²⁷ izborni je program Slovenske ljudske stranke za skupštinske izbore – brošura *Boj za obstoj i svobodo Slovenije* – jasno zahtijevao uvođenje zakonodavne autonomije u Sloveniji.²⁸ Vodstvo stranke pozvalo je pristaše svih slovenskih političkih tabora da glasuju za Slovensku ljudsku stranku kao predstavnicu slovenskog naroda. U korist jačanja ideje o jedinstvenome slovenskom nastupu na izborima postavilo je Korošeca za nositelja kandidatskih lista u slovenskim izbornim okruzima.²⁹ U Državnom odboru Narodne skupštine, koji je bio zadužen za

²³ "Seja širšega bloka za skupen in enoten volivni nastop", *Slovenec*, 8. 11. 1924., 1.; "Komunike širšega bloka o volivni kooperaciji", *Slovenec*, 19. 11. 1924., 1.

²⁴ "Komunike voditeljev opozicije", *Slovenec*, 30. 12. 1924., 1.

²⁵ "Načelniki opozicionalnih strank proti nasilju", *Slovenec*, 9. 1. 1925., 1.

²⁶ "Slovenskemu narodu!", *Slovenec*, 7. 11. 1924., 1.; *Straža*, 10. 11. 1924., 1.; *Slovenski gospodar*, 13. 11. 1924., 1.

²⁷ "Zbor zaupnikov SLS", *Slovenec*, 12. 12. 1924., 1.-2.

²⁸ *Boj za obstoj in svobodo Slovenije*, Tajništvo Slovenske ljudske stranke, Ljubljana 1924., 11.-17. i 83.-85.

²⁹ Vidi npr.: "Volivni govor Korošca", *Slovenec*, 25. 11. 1924., 1.; "Kaj pravi dr. Korošec", *Domo-ljub*, 26. 11. 1924., 1-2; "Enotna slovenska fronta", *Slovenski gospodar*, 27. 11. 1924., 1.; "Kdor je Slovenec, bo šel z nami", *Straža*, 28. 11. 1924., 1.; "Zbor zaupnikov SLS", *Slovenec*, 12. 12. 1924., 1.; "Stranka slovenskega naroda", *Slovenec*, 13. 12. 1924., 1.; "Dr. Korošec o položaju", *Slovenec*, 10. 1. 1925., 1.; "Kandidatne liste", *Slovenec*, 13. 1. 1925., 3.

pripremu i tehničku izvedbu izbora (oblikovanje izbornih mjesta, imenovanje predsjednika izbornih odbora itd.), bio je i štajerski zastupnik Josip Hohnjec, što je vodstvu stranke olakšalo nastup na izborima.³⁰ To je bilo važno napose zato jer je Slovenska ljudska stranka odmah nakon sastavljanja nove vlade ostala bez vrhovnih predstavnika državne uprave u Sloveniji. Naime, dužnost mariborskoga i ljubljanskoga velikog župana ponovno su zauzeli Otmar Pirkmajer i Viljem Baltič.³¹

Slovenska ljudska stranka u vrijeme izborne kampanje posebnu je pozornost namijenila kandidaturi Hrvatske republikanske seljačke stranke u Sloveniji, koja je u mariborskome izbornom okrugu (s jakom izbornom bazom u Prekomurju)³² suparnica interesima Slovenske ljudske stranke – time je bio prekršen dogovor članica širega Opozicijskog bloka o izornoj suradnji.³³ Iako u Slovenskoj ljudskoj stranci nisu mogli odobravati prisilno raspuštanje Hrvatske republikanske seljačke stranke,³⁴ među pristašama obiju stranaka u vrijeme izborne kampanje izbili su mnogobrojni verbalni i fizički obračuni na politič-

³⁰ Josip Hohnjec je 12. siječnja 1925. na sjednici državnog savjeta pročitao protestnu izjavu u kojoj se protivio prisilnoj odsutnosti Vladimira Mačeka, koji je bio uhićen zajedno s ostalim članovima vodstva Hrvatske seljačke stranke i zato nije mogao vršiti dužnost potpredsjednika državnog savjeta.

“Protest dr. Hohnjeca”, *Slovenec*, 13. 1. 1925., 2.; vidi i: “Prva seja državnega sveta”, *Slovenec*, 19. 11. 1924., 1.

³¹ “Prvo delo P-P vlade”, *Slovenec*, 8. 11. 1924., 1.

³² Predstavnici Slovenske ljudske stranke u Prekomurju su 28. rujna 1924. oblikovali sljedeće stajalište: “Proteteramo proti nameni nešternih tujih agitatorov, ki ščejo Prekmurje spraviti na Horvacko; mi smo Slovenci i ščemo z brati Slovenci živeti vküp v autonomnoj Sloveniji. Zahtevamo pa, kak smo vsigdar zahtevali, da se naš jezik, naše navade i naše pravice vseširom spoštüjejo.” (Prijevod s prekomurskog dijalekta: “Protetiramo protiv nastojanja nekih tuđih agitatora koji žele Prekomurje priključiti Hrvatskoj: mi smo Slovenci i želimo s braćom Slovencima zajedno živjeti u autonomnoj Sloveniji. Ali zahtijevamo, kao što smo uvijek zahtijevali, da se naš jezik, naši običaji i naša prava svugdje poštuju.”) Dne 11. siječnja 1925. potvrdili su autonomistički program Slovenske ljudske stranke pod parolom “Prekomurje Prekomurcem!” i zahtijevali njegov poseban status u sklopu autonomne Slovenije.

Jurij PEROVŠEK, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918 – 1929)*, VIRI 13, Ljubljana 1998., 87. in 89.

³³ “Volivni govor Korošca”, *Slovenec*, 25. 11. 1924., 1.; “Sestanek opozicionalnih voditeljev”, *Slovenec*, 30. 12. 1924., 1.

³⁴ Anton Korošec je 4. siječnja 1925. na skupu Slovenske ljudske stranke u Mariboru hrvatskim biračima savjetovao da ne apstiniraju na izborima, a vladinu odluku protiv Hrvatske republikanske seljačke stranke popratio je s sljedećim riječima: “Mi sami mnogoštošta prigovarimo Radiću, pa tako i da nam se nameće u Sloveniji, da je sa svojim izjavami u najkritičnijim trenucima uvijek dolazio Pašiću u pomoć. No, da bi bio nasilan ili da bi htio biti nasilan, to je pakosna izmišljotina.” Početkom siječnja 1925. namjeravao je u ime Opozicijskog bloka posjetiti zatvorenog Stjepana Radića, ali mu vlasti to nisu dopustile.

“Dr. Korošec proti nasilju”, *Straža*, 5. 1. 1925., 1.; vidi i: “Razpust Hrvatske republikanske seljačke stranke”, *Straža*, 29. 12. 1924., 1.; “Hrvatska seljačka stranka pod zakonom o zaštiti države”, *Slovenski gospodar*, 1. 1. 1925., 1.; “Izjava dr. Korošca o politici nasilja”, *Slovenec*, 6. 1. 1925., 1.; “Dr. Korošec o položaju”, *Slovenec*, 10. 1. 1925., 1.; “Korošec konspirira z Radićem”, *Jutro*, 10. 1. 1925., 1.

kim skupovima.³⁵ Stjepan Radić je kandidaturu Hrvatske republikanske seljačke stranke u Sloveniji povezivao s negativnim stajalištem vodstva Slovenske ljudske stranke do republikanskog oblika vladavine.³⁶ Zato je Anton Korošec na zboru povjerenika za ljubljansku okolicu 23. studenog 1924. između ostalog rekao: “Zadnji događaji utjecali su kako na druge tako i na naše pristaše, pa možemo reći da je među nama više i pravog te ozbiljnijeg republikanstva, nego ga je zadnji čas bilo u Radićevi stranci, gdje su iz rukava sipali razne monarhističke formule.”³⁷

Politički ne baš dobro promišljena izjava, koja je izazvala nenaklonost kralja Aleksandra prema tvorcima slovenskoga političkog katolicizma, odgovarala je činjenicama – o porastu broja pristaša republikanskog oblika vladavine u redovima Slovenske ljudske stranke nakon uspona ljevičarske politike u Europi u prvoj polovici 1924., načelnik Slovenske ljudske stranke u studenome 1924. izvijestio je biskupa Jegliča.³⁸ Vodstvo stranke je prije skupštinskih izbora (slično kao i prije izbora 1923.) zauzelo stajalište da pitanje oblika vladavine za stranku ima sekundarno značenje.³⁹ Strankini prvaci u Štajerskoj su zaključak najodlučnije poduprli jer su ga povezivali s kandidaturom Hrvatske republikanske seljačke stranke u mariborskome izbornom okrugu.⁴⁰ Iako je Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci odredbom od 23. prosinca 1924. zabranjeno djelovanje, a članovi užeg vodstva bili su uhićeni, vlast nije, suprotno očekivanju, zabranila njezinu kandidaturu na izborima. Stranka je zbog dobre unutarnje organiziranosti i djelovanja preostalih članova Glavnoga odbora na izborima postigla 67 mandata (1923. dobila je 70 mandata). Od toga tri je mandata dobila u mariborskome izbornom okrugu (1923. dobila je dva mandata).⁴¹

Stjepan Radić je prije uhićenja 5. siječnja 1925. napadao i vjerojatnu političku djelatnost jugoslavenskih biskupa i svećenstva u Slovenskoj ljudskoj stranci.⁴² Ujednačivanje zakonodavstva na području kulturne politike u Kraljevini SHS prebacilo se nakon otkazivanja parlamentarnih postupaka nekoliko puta

³⁵ “Nepoštena agitacija radićevcev”, *Slovenski gospodar*, 2. 2. 1925., 2.; “Opozicija pripravlja abstinenco”, *Jutro*, 4. 2. 1925., 1.

³⁶ PAM, fond: Anton Korošec, AŠ 1, Pismo đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića ministru za prosvjetu Antonu Korošecu, 6. 10. 1924.

³⁷ “Volivni govor Korošca”, *Slovenec*, 25. 11. 1924., 1.

³⁸ Nadškofijski arhiv Ljubljana (dalje: NAL), A. B. Jeglič, Dnevnik, 20. 11. 1924.; 12. 12. 1924.; “Republika”, *Domoljub*, 7. 5. 1924., 1.

³⁹ “Volivni govor Korošca”, *Slovenec*, 23. 11. 1924., 1.; “Seja načelstva in nadzorstva SLS”, *Straža*, 26. 11. 1924., 2.; “Zbor zaupnikov SLS”, *Slovenec*, 12. 12. 1924., 1.; Boj za obstoj in svobodu Slovenije, Tajništvo Slovenske ljudske stranke, Ljubljana 1924., 63.–65.

⁴⁰ “Mesto idej fraze”, *Straža*, 7. 5. 1924., 1.; “Slovenski republikanec”, *Slovenski gospodar*, 20. 11. 1924., 1.; “Radićeva nedoslednost in prevlastnost”, *Straža*, 24. 11. 1924., 1.; “Enotna slovenska fronta”, *Slovenski gospodar*, 27. 11. 1924., 1.; “Kdor je Slovenec, bo šel z nami”, *Straža*, 28. 11. 1924., 1.; “Štajerske novice”, *Slovenec*, 29. 11. 1924., 3.

⁴¹ ČULINOVIĆ I., 409 i 455; GLIGORIJEVIĆ, 184; MIKUŽ, 310; Ivo PERIĆ, *Stjepan Radić 1871. – 1928.*, Zagreb 2003., 390.–391.

⁴² PAM, fond: Anton Korošec, AŠ 1, Pismo đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića ministru za prosveto Antonu Korošecu, 6. 10. 1924.

na razinu međusobnoga stranačkog obračunavanja i prevlasti nad kulturnim i obrazovnim ustanovama. Intenzitet kulturne borbe dostigao je svoj vrhunac u razdoblju od studenog 1924. do srpnja 1925.⁴³ Na temelju prijave velikih župana mariborske i ljubljanske oblasti (iz vladine Samostalne demokratske stranke), pristaše Slovenske ljudske stranke prije izbora u veljački izborima bili su podvrgnuti snažnom nadzoru policije.⁴⁴ Jačina progona i nadzor novina Slovenske ljudske stranke u Vatikanu je izazvala strah da jugoslavenska vlada namjerava odvojiti crkvu od države prema francuskom uzoru.⁴⁵ S obzirom na iskustvo iz izborne kampanje iz 1923. (napad na Tiskaru sv. Ćirila u Mariboru)⁴⁶, u Slovenskoj ljudskoj stranci su pokušaje zabrane izlaženja novina očekivali.⁴⁷ Najprije je sredinom siječnja 1925. izdana privremena zabrana tiskanja glasila Jugoslavenskoga seljačkog saveza *Domoljub*, koji je nakon ukidanja zabrane tiskanja nekoliko mjeseci izlazio kao *Novi Domoljub* pod uredništvom Josipa Gostinčara.⁴⁸ Zatim je bila mjesec dana nakon toga obustavljena *Straža* s obrazloženjem da “zadnjih godina dosljedno objavljuje članke koji pozivaju na mržnju prema državi kao cjelini, odnosno na vjerski odnosno plemenski razdor”. No, *Slovenski gospodar* bio je obustavljen jer je njegov odgovorni urednik Vladimir Pušenjak “u svojstvu narodnog zastupnika i inače uglavnom (bio) odsutan iz Maribora /.../ (te) prijavljen samo kao tobožnji odgovorni urednik koji je sa svojim imenom pred zakonom prikrivao druge osobe, koje su

⁴³ U slovenskom katoličkom taboru je, primjerice, već potkraj 1923. jak otpor izazvao sadržaj novog Zakona o osnovnim školama koji je svećenicima (katehetama) zabranio pristup u škole. U nastojanju da spriječe njegovo usvajanje, sredinom 20-ih godina prošloga stoljeća aktivno se uključio i ljubljanski biskup Jeglič. Prijedlog zakona o osnovnim školama, koji je Narodnoj skupštini predložen studenoga 1928., svećenike nije u potpunosti isključio iz nastavnog procesa. Zakon je usvojen 5. prosinca 1929.

NAL, A. B. Jeglič, *Dnevnik*, 27. 1. 1924.; 13. 2. 1924.; 25. 2. 1924.; 27. 6. 1925.; 19. 7. 1925.; Ervin DOLENC, *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918 – 1929*, Ljubljana 1996., 187., 211., 255., 259. i 363.

⁴⁴ Arhiv Srbije i Crne Gore (dalje: ASCG), fond: Ministarstvo za notranje zadeve, št. 14, fasc. 66/215, Dopisi Velikog župana ljubljanske oblasti o ovadbah urednika *Slovenca* pri državnom pravdniku 31. 12. 1924., 30. 1. 1925., 5. 2. 1925., 18. 2. 1925., 19. 2. 1925., 20. 2. 1925., 28. 2. 1925., 5. 3. 1925.; Dopis policijskog komisarijata, Maribor 1. 1. 1925.; Dopisi Velikog župana mariborske oblasti o prijavama urednika *Straže* i *Slovenskog gospodarja* kod državnog odvjetnika (pravdnik), 25. 1. 1925., 24. 2. 1925., 27. 2. 1925., 2. 3. 1925., 20. 3. 1925., 27. 3. 1925.; Govor Josipa Hohnjeca kod usvajanja deklaracije vlade Nikole Pašića, Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 54./28. 7. 1925., 45. redovno zasjedanje, 646.–647.

⁴⁵ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, št. 372, fasc. 5, Dopis jugoslavanskog poslanika u Vatikanu ministru za zunanje zadeve Ninčiću, 17. 2. 1925.

⁴⁶ O tome pogledaj: Darko FRIŠ, Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923., u: *Melikov zbornik*, Ljubljana 2000., 933.–950.

⁴⁷ “Ustavili so nas!”, *Slovenski gospodar*, 19. 2. 1925., 1.

⁴⁸ “*Domoljub* ustavljen”, *Slovenec*, 15. 1. 1925., 1.; “Ustavitev in zaplemba *Domoljuba* od sodišča razveljavljena”, *Slovenec*, 18. 1. 1925., 1.; “Uspela klerikalna intriga”, *Jutro*, 18. 1. 1925., 2.; “Ustavitev *Domoljuba* končno veljavno razveljavljena”, *Domoljub*, 24. 1. 1925., 1.; “Mariborska *Straža* in *Slovenski gospodar* ustavljena”, *Slovenec*, 5. 2. 1925., 1.; “Svojim naročnikom in čitateljem!”, *Straža*, 9. 2. 1925., 1.; “Ponovna razsodba sodišča proti ustavitvi *Domoljuba*”, *Domoljub*, 10. 2. 1925., 1.

obavljale posao urednika”.⁴⁹ Treba spomenuti da se Okružni kao tiskovni sud u Mariboru, 6. veljače 1925. na prijedlog javnog tužiteljstva o zabrani izlaženja *Straže*, proglasilo nenadležnim za donošenje odluke.⁵⁰

Veliki župan mariborske oblasti Otmar Pirkmajer (Samostalna demokratska stranka) u obrazloženju zabrane izlaženja štajerskih novina ministru za unutarnje poslove Božidaru Maksimoviću priznao je napad Orjune na Tiskaru sv. Ćirila 1923. i, između ostalog, zapisao: “Straža i Slovenski gospodar su organi Slovenske ljudske stranke. /.../ U političkom pogledu obje novine brane zastupaju zahtjev za autonomijom Slovenije i njenog gotovo potpunog osamostaljenja od Srba i Beograda. /.../ Posebno nisko i prezirno oba lista pišu o predstavnicima srpskog dijela našeg naroda, u kojima vide cinike, korupcionaše i kradljivce narodnog imetka. /.../ Jasno je da se s takvim pisanjem umjetno potpiruje plemenska mržnja, stvara nepovjerljivost i koči konsolidacija u državi. /.../ Šteta koju trpi državna ideja uslijed takvog pisanja je nepregledna, napose ako znamo da obje novine izlaze u neposrednoj blizini državne granice, u krajevima u kojima živi dijelom i stanovništvo tuđeg roda, našoj državi više ili manje nenaklonjeno i neraspoločeno. Na taj način grad, pa i da na državnoj granici odgaja najsvjesnije državljane prožete državnim mišlju i državljanskim ponosom, indirektno otvara put špijunaži i drugim makinacijama od strane inozemstva protiv opstanka države. /.../ Stupnjevanjem izborne borbe stupnjevalo je i gadljivo pisanje obiju novina. /.../ Ovom prigodom dopuštam si upozoriti gospodina ministra da su već 1923. godine ovdašnji nacionalisti izvršili noćni napad na Ćirilovu tiskaru da se osvete zbog nekvalificiranih napada koje je iznijela Straža protiv osoba koje su propagirale ideju narodnoga i državnog jedinstva. /.../ Od tog vremena nadalje ton pisanja obiju novina nije se popravio, nego baš suprotno, pao je na razinu najopskurnijih revolucionarnih novina.”⁵¹ Vladimira Pušenjaka na mjestu odgovornoga urednika zamijenio je Januš Golec⁵², pa su *Slovenski gospodar* i *Straža* 19. veljače 1925.

⁴⁹ ASCG, fond: Ministarstvo za notranje zadeve, št. 14, fasc. 66/215, Policijski komisarijat javnom tužiteljstvu o zabrani izlaženja *Straže*, Maribor 4. 2. 1925.; Policijski komisarijat odgovornom uredniku Pušenjaku o zabrani izlaženja *Slovenskog gospodara*, Maribor 4. 2. 1925.

⁵⁰ ASCG, fond: Ministarstvo za notranje zadeve, št. 14, fasc. 66/215, Odbacivanje prijedloga javnog tužiteljstva o zabrani izlaženja *Straže*, Maribor, 6. 2. 1925.

⁵¹ ASCG, fond: Ministarstvo za notranje zadeve, št. 14, fasc. 66/215, Dopis Velikog župana mariborske oblasti ministru za unutarnje poslove o o zabrani izlaženja *Straže* i *Slovenskog gospodara*, Maribor, 6. 2. 1925.

⁵² Januš Golec (1888. – 1965.), katolički svećenik i urednik u Tiskari sv. Ćirila u Mariboru. U Prvom svjetskom ratu bio je vojni kurat. U Galiciji je bio tri put ranjen i 1917. kao invalid bez ruke umirovljen. Od 1919. je kao urednik djelovao u Tiskari sv. Ćirila. U ožujku 1925. preuzeo je mjesto odgovornog urednika štajerskih novina *Straža* i *Slovenski gospodar*, a u rujnu 1925. je bio izabran u izvršni odbor Slovenske ljudske stranke za mariborski izborni okrug. Istakao se i kao pisac narodnih priča (Guzaj, Trojno gorje, Kruci, Ponarejevalci i Propast in dvig). Biskupijski arhiv u Mariboru čuva njegove *Spomine* o kojima je tada 70-godišnji Golec opisao svoj životni put, vezan uz istodobne političke, kulturne i gospodarske događaje. *Spomini* su kao gradivo iskorišteni u disertaciji. Škofijski arhiv Maribor (dalje: ŠAM), Januš Golec, *Spomini*, 1361 in 1376; *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana 1980.–1991., 227.–228.; “Zbor delegatov SLS iz mariborskega volilnega okrožja”, *Naša Straža*, 21. 9. 1925., 2.; Milenko STRAŠEK, Januš Golec

ponovno počeli izlaziti.⁵³ *Straža* je izlazila kao *Naša Straža*. No, u travnju 1926. ju je zbog financijske nelikvidnosti i idejne težnje Slovenske ljudske stranke prema ujednačavanju slovenskoga medijskog prostora na katoličkoj kulturnoj osnovi nadomjestio *Slovenec* s poslovnom jedinicom u Mariboru, dok je *Straža* izlazila samo još prije izbora za oblasne skupštine u siječnju 1927.⁵⁴

Zbog prepreka u izlaženju novina Slovenske ljudske stranke i zato što su u počecima izborne kampanje primali obavijesti o tajnom policijskom nadzoru stranačkih pristaša,⁵⁵ izborna kampanja tekla je uz slabašnu potporu njezinih novina.⁵⁶ U mariborskom izbornom okrugu kandidati su neformalno sudjelovali sa strankom Bratskog sporazuma, s kojom su na čelu s Božom Markovičem zajedno nastupili Demokratska stranka Ljubomira Davidovića i Narodnosocijalistička stranka.⁵⁷ Naime, nadležni u Ministarstvu za vanjske poslove su na papu naslovili verbalnu notu o zloporabi vjerskih obreda u agitacijske svrhe u Sloveniji. Zato je izvršena istraga u sklopu koje je apostolski nuncij u Kraljevini SHS Hermenegildo Pellegrinetti potkraj siječnja 1925. pozvao ljubljanskog biskupa Jegliča i lavantinskog biskupa Karlina u Beograd.⁵⁸ U demokratskom *Jutru* objavili su letak o zabrani kandidiranja katoličkih svećenika na izborima za Narodnu skupštinu s potpisom državnog tajnika Papine kurije. Vjerodostojnost letka biskup Jeglič je 6. veljače 1925. u izjavi za javnost negirao.⁵⁹ No, o zabrani kandidature svećenika na listi Slovenskoj ljudskoj stranci

– duhovni oče razbojnika Guzeja, *Rodna gruda. Revija za Slovence po svetu*, 6/1995, 16.-17.

⁵³ ASCG, fond: Ministrstvo za notranje zadeve, št. 14, fasc. 66/215, Dopis Velikog župana mariborske oblasti ministrstvu za unutarnje poslove, Maribor 2. 3. 1925.; Zapisnik o saslušanju Vladimira Pušenjaka i Januša Goleca na policijskom komisarijatu u Mariboru 16. 2. 1925.

⁵⁴ ŠAM, fond: Andrej Karlin, Pismo ravnatelja Tiskare sv. Ćirila Antona Jerovška lavantinskom biskupu Andreju Karlinu, Maribor 23. 2. 1926.; “*Straža* ustavljena!”, *Naša Straža*, 18. 2. 1925., 1.; “*Slovenec*”, *Naša Straža*, 31. 3. 1926., 1.; *Straža*, 7. 1.-21. 1. 1927.

⁵⁵ NAL, A. B. Jeglič, Dnevnik, 5. 11. 1924., 19. 12. 1924.; 7. 1. 1925.; “Žerjavovi agenti začeli razbijati naše volilne shode”, *Straža*, 5. 1. 1925., 2.; “Aretirani agitatorji SLS”, *Slovenec*, 7. 2. 1925., 2.

⁵⁶ “Plaćana agitacija”, *Slovenec*, 21. 1. 1925., 1.; Vesenjaki Ivan, “Pristašem Slovenske ljudske stranke”, *Slovenski gospodar*, 26. 1. 1925., 3.

⁵⁷ “Brez sporazuma ni rešitve”, *Straža*, 19. 1. 1925., 2.; “Dve klerikalni listi v mariborskem okrožju”, *Jutro*, 27. 1. 1925., 2.; “Velika manifestacija za bratski sporazum”, *Straža*, 30. 1. 1925., 2-3.

⁵⁸ ASCG, fond: Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Vatikanu, št. 372, fasc. 5, Catholic Priests And Politics – pismu jugoslavenskog poslanika u Londonu priložen članak iz novina *Observer*; Dopis jugoslavenskog poslanika u Vatikanu ministru za vanjske poslove Ninčiću, 3. 2. 1925. in 17. 2. 1925.; NAL, A. B. Jeglič, Dnevnik, 31. 1. 1925.; 3. 2. 1925.; 5. 2. 1925.; “Protest naše vlade pri Vatikanu radi zlorabe vere”, *Jutro*, 18. 1. 1925., 1.; “Papež obsoja politikujočo duhovščino!”, *Jutro*, 22. 1. 1925., 1.; “Papeževa obsodba klerikalnog časopisja”, *Jutro*, 29. 1. 1925.; 1.; “Klerikalna revolucija proti papežu”, *Jutro*, 31. 1. 1925., 2.

⁵⁹ NAL, A. B. Jeglič, Dnevnik, 6. 2. 1925.; “Revolta proti papežu se nadaljuje”, *Jutro*, 1. 2. 1925., 2.; “Kdo izrablja vero in Cerkev v politične namene”, *Slovenec*, 7. 2. 1925., 1.; “Odločna izjava”, *Slovenec*, 7. 2. 1925., 1.; “V boj za poštenost in pravico”, *Slovenec*, 7. 2. 1925., 1.; “Napetost med Jugoslavijo in Vatikanom?”, *Jutro*, 15. 2. 1925., 1.; “Razprava o proračunu ministrstva za vere – ekspozicija ministra Trifunovića”, *Slovenec*, 4. 3. 1926., 1.

suprotstavljenih stranaka pisao je već u raspravi 1923. u skladu s riječima Papine božićne okružnice *Ubi Arcano* (1922.): “Ako biskup osnovano sumnja da bi neki veleznačajan politički korak bilo koje stranke mogao štetiti vjerskom životu posredno ili neposredno, po dužnosti i okolnostima primjereno te sa svim svojim ugledom nastupi da li smije svećenik raditi u korist osuđenog koraka? Disciplina ga obvezuje da se ravna prema biskupovoj uputi.”⁶⁰ Zbog pretpostavljenog kršenja 12. članka Vidovdanskog ustava (tzv. kancelparagraf) u vrijeme izborne kampanje biskupa Jegliča je potkraj lipnja 1925. na odgovornost pozvao i tadašnji ministar za prosvjetu i prvak Samostalne demokratske stranke Svetozar Pribičević.⁶¹

Na skupštinskim izborima 8. veljače 1925. najbolje rezultate postigle su velike stranke sa zbijenom izbornom bazom na zaokruženim područjima. Zato je uz Narodnu radikalne stranku, kao apsolutnu pobjednicu u državnom okviru, uspješan nastup na izborima bilježila i Slovenska ljudska stranka koja je prvi put pobijedila i u gradskoj općini Ljubljane.⁶² U Sloveniji je postigla 56,3% glasova birača (oko 5% u državnom mjerilu). Iako je s obzirom na izborni rezultat iz 1923. godine nazadovala, u Narodnoj je skupštini dobila 20 mandata od 26 slovenskih mandata. Time je sačuvala položaj najjače slovenske političke stranke i četvrte najjače u državi.⁶³ Hrvatska republikanska seljačka stranka u Sloveniji postigla je tri mandata (sve u mariborskome izbornom okrugu), Samostalna demokratska stranka dva (od toga jednog u mariborskom izbornom okrugu), Samostalna kmetijska stranka jedan (u ljubljanskome izbornom okrugu).⁶⁴ U mariborskome izbornom okrugu Slovenska ljudska stranka je postigla 52,9% glasova birača i time 11 mandata. Njezini novoizabrani zastupnici bili su: Andrej Bedjanič (koji je preuzeo Koroščekov mandat), Franjo Žebot, Josip Hohnjec, Josip Škoberne, Josip Klekl, Geza Šiftar, Jakob Hodžar, Vladimir Pušenjak, Andrej Gosar, Štefan Falež i Ivan Vesenjok.⁶⁵

Oporbeni položaj Slovenske ljudske stranke, na koji je u razdoblju između skupštinskih izbora 1923. i 1925. odlučno utjecala centralistička politika prvačka Narodne radikalne stranke Nikole Pašića, omogućio je stranačkom vodstvu dosljedno ustrajanje na točkama autonomističkog programa, ali taj je program na parlamentarnim izborima 1925. posljednji put u dvadesetim godinama 20.

⁶⁰ Jeglič Anton Bonaventura, Cerkev, duhovnik in politika, u: *Socialna misel*, l. II/1923., 152.

⁶¹ NAL, A. B. Jeglič, Dnevnik, 12. 2. 1925.; 27. 6. 1925.

⁶² “Bela Ljubljana je govorila”, *Slovenec*, 3. 2. 1925., 1.; “Teroristični napad na shod SLS v Ljubljani”, *Slovenec*, 3. 2. 1925., 2.; Bojan BALKOVEC, *Parlamentarne volitve v Jugoslaviji v letih 1920–1938, s posebnim poudarkom na Sloveniji, doktorska disertacija*, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1997., 65.; *Mojega življenja pot. Spomini Vladimira Ravniharja*, uredili: Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak, Ljubljana 1997., 179.

⁶³ ČULINOVIĆ I., 455; GLIGORIJEVIĆ, 195.

⁶⁴ “Izvoljeni kandidati v Sloveniji”, *Slovenec*, 11. 2. 1925., 2.; MIKUŽ, 310.–311.

⁶⁵ “Izvoljeni kandidati v Sloveniji”, *Slovenec*, 11. 2. 1925., 2.; Franc ERJAVEC, “Volitve v Narodno skupščino 8. februarja v Sloveniji”, *Socialna misel*, l. IV/1925., 39.

stoljeća bio vodeća stranačka izborna parola. Anton Korošec bio je nakon odstupanja Davidovićeve vlade u otvorenom sukobu sa Stjepanom Radićem, jer ga je krivio za destabilizaciju vlade i za olabavljene odnose među članicama Opozicijskog bloka prije izbora za Narodnu skupštinu.⁶⁶ Unatoč tome ocijenio je da zahtjevi stranačkoga autonomističkog programa imaju najveću mogućnost za ostvarenje u sklopu suradnje stranaka opozicije ako će biti oslonjeni na političku moć Hrvatske republikanske seljačke stranke.⁶⁷ Takvu je politiku Slovenske ljudske stranke u razdoblju 1923. – 1925. nakon trećih skupštinskih izbora u pismu uredništvu katoličke humanističke revije *Socialna misel* pozitivno ocjenjivao i pravnik, povjesničar i publicist Lojze Ude, koji je, između ostalog, napisao: “Inače se ne slažem sa Slovenskom ljudskom strankom u mnogim crtama njene kulturne osnove, ali slažem se s njenim nacionalno-političkim programom u onoj mjeri, u kojoj zamišljam da bi s njegovom realizacijom dan temelj na kojem bi mogli Slovenci stremiti za još višim ciljevima. Kako nigdje nema ničeg boljeg to, što hoćete vi, je najbolje. Onima koji ‘sanjaju’ o nečemu većem, ne preostaje danas drugo, nego da vam iskreno pomognu i to jasnom svijesću, da s time još nije izrečena zadnja slovenska riječ u tom smjeru. Dokle god će Slovenska ljudska stranka biti ona stranka koja najdosljednije i odlučno brani slovensku kulturnu samobitnost, kod svakih izbora moći ću birati samo nju. /.../ Ovo vrijeme je za slovensko katoličanstvo časno. Istina je da će se tek u izbornoj slovenskoj autonomiji moći jasnije odrediti što je posve pravo, a što je lažno. Međutim, iskren čovjek može se već nakon dosadašnjeg poslijeratnog nastupanja slovenskih katolika opravdano uzdati u čistoću, zdravlje i moć njihova duha i stremljenja.”⁶⁸

Stranke Opozicijskog bloka nakon skupštinskih izbora unatoč ugodnim izbornim rezultatima nisu mogle ugroziti Narodni blok na vlasti; u njemu su bili udruženi predstavnici Narodne radikalne i Samostalne demokratske stranke.⁶⁹ Vođe oporbenih stranaka su u vrijeme izborne kampanje u Zagrebu započeli usklađivati stajališta u vezi s još čvršćom suradnjom u bloku. Razgovore u Beogradu su zaključili 25. veljače 1925. oblikovanjem čvrstoga parlamentarnog

⁶⁶ Svoj pogled na ulogu Stjepana Radića u padu Davidovićeve vlade Anton Korošec objasnio je na sastanku Hrvatske pučke stranke u Krašiću u Hrvatskoj 15. siječnja 1926.: “Zašto je Radić srušio ovu vladu? Jedni vele, da ju je rušio radi toga, jer je već vladi iza leđa stajao u vezama s Nikolom Pašićem. Drugi vele, da ju je rušio radi svoje glupe megalomanije. On si je utvarao, da će u izborima zadobiti većinu ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji nego i u Bosni i Hercegovini, u Mačedoniji, u Crnoj Gori i u Vojvodini. Tako će on blokirati Beograd sa svih strana, preuzeti sam vladu u svoje ruke sa svojom većinom i provesti na jugu ideje ruskih boljševika.”

Zlatko MATIJEVIĆ, “Pokušaj političkog reaktiviranja Hrvatske pučke stranke i veljački parlamentarni izbori (1923.–1925.)”, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/1996, 344; vidi i: NAL, A. B. Jeglič, “Dnevnik, 5. 11. 1924.”; “Dr. Korošec v Domžalah”, *Slovenec*, 27. 7. 1926., 2.

⁶⁷ “Slovenski klerikalci proti radikalom”, *Slovenski narod*, 10. 10. 1924., 2.; “Ožji blok na razpotju”, *Slovenski narod*, 6. 11. 1924., 1.

⁶⁸ Lojze UDE, “Glavni argumenti naše zahteve po široki zakonodajni avtonomiji”, *Socialna misel*, l. IV/1925., 213; *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana 1980.–1991., 266.

⁶⁹ B. GLIGORIJEVIĆ, 196.

saveza – Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije.⁷⁰ U prethodnom bloku oporbenih stranaka predsjedničku je funkciju izvršavalo kolektivno tijelo, sastavljeno od nekoliko predstavnika Opozicijskog bloka, a sada je mjesto predsjednika zauzeo Ljubomir Davidović. Članovi užega izvršnog odbora bili su Anton Korošec, Mehmed Spaho (vođa Jugoslavenske muslimanske organizacije) i Pavle Radić (Hrvatska republikanska seljačka stranka), a u širi izvršni odbor su od zastupnika Jugoslavenskog kluba imenovani Josip Hohnjec, Fran Kulovec i Anton Sušnik.⁷¹ Hrvatska republikanska seljačka stranka je nakon osnivanja Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije istupila iz Seljačke internacionale.⁷²

Osnovu kompromisnog programa oporbenih partnera, koji je naglašavao samostalnost politike svake od pridruženih stranaka, predstavljala je vladina deklaracija Ljubomira Davidovića oblikovana na temelju ideje narodnog sporazuma, a koja je bila predstavljena u Narodnoj skupštini 12. kolovoza 1924.⁷³ Predstavnici oporbenih stranaka naglašavali su važnost rješavanja temeljnih političkih pitanja u Narodnoj skupštini, a prvi korak u zajedničkom parlamentarnom nastupu bilo je jednoglasno odbacivanje političke suradnje s Narodnom radikalnom strankom.⁷⁴ Bitne točke programa Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije obuhvaćale su zahtjev za promjenom državnog uređenja i za oblikovanje samoupravne parlamentarne monarhije engleskog tipa te nekih zakonskih prijedloga (o slobodi tiska, o neovisnosti sudstva, o samoupravi gradskih općina i sl.). I dalje su oporbene stranke zahtijevale ograničenje pristojnosti kralja i povećanje uloge Narodne skupštine u upravljanju državom. Iskazale su jasno negativno stajalište prema suradnji s komunističkim pokretom i zauzele se za narodni sporazum, za zaštitu privatnog vlasništva i za socijalnu pravednu gospodarsku suradnju između staleža na zajedničkim načelima.⁷⁵ Programska lista sadržavala je bitne točke gospodarskog programa Slovenske ljudske stranke, a u ime Jugoslavenskog kluba⁷⁶ potpisao ju je Anton Korošec.⁷⁷

⁷⁰ “Sestanak načelnikov opozicije”, *Slovenec*, 3. 2. 1925., 2.; “Dr. Korošec o položaju”, *Slovenec*, 4. 2. 1925., 1.; “Sklepi načelnikov opozicije”, *Slovenec*, 5. 2. 1925., 1.; “Obvestilo opozicijskonalnega bloka”, *Slovenec*, 13. 2. 1925., 1.; “Blok narodnega sporazuma o volitvah”, *Slovenec*, 14. 2. 1925., 1.; “Seja opozicijskih voditeljev”, *Slovenec*, 25. 2. 1925., 2.; “Blok narodnega sporazuma in kmečke demokracije”, *Slovenec*, 26. 2. 1925., 1.

⁷¹ “Konstituiranje bloka narodnega sporazuma”, *Naša Straža*, 11. 3. 1925., 1.; GLIGORIJEVIĆ, 385.

⁷² B. GLIGORIJEVIĆ, 197. i 385.

⁷³ B. GLIGORIJEVIĆ I., 459.

⁷⁴ “Enotna in složna opozicija”, *Slovenski gospodar*, 5. 3. 1925., 2.

⁷⁵ B. GLIGORIJEVIĆ, Demokratska stranka, 455.–456.

⁷⁶ Jugoslavenski klub je nakon izbora ponovno konstituiran 3. ožujka 1925. Nakon saziva Narodne skupštine u zakonodavni odbor bili su izabran Josip Hohnjec, Andrej Gosar i Franc Smodej. U verifikacijskom odboru je Jugoslavenski klub predstavljao Josip Hohnjec, a u financijskom Vladimir Pušenjak i Fran Kulovec.

“Poslanci SLS”, *Naša Straža*, 4. 3. 1925., 2.; “Nedeljska seja Narodne skupščine”, *Slovenec*, 10. 3. 1925., 2.; “Seja Narodne skupščine”, *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1.

⁷⁷ “Socialna politika SLS”, *Slovenec*, 17. 2. 1927., 1.; Janko KRALJ, “Program in taktika ljudske stranke”, *Socialna misel*, I. I/1922, 12–13; F. ČULINOVIĆ I., 459.–460.

Zastupnici oporbenih stranaka, nakon izvanrednog saziva Narodne skupštine 7. ožujka 1925., oštro su nastupali protiv vlade, koja je pri konstituiranju Narodne skupštine zaobišla interese Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije.⁷⁸ Vlada je pokušavala oslabiti oporbene vrste pa su članovi Verifikacijskog odbora pod predsjedavanjem Milana Srškića iz vladine Narodne radikalne stranke 8. ožujka 1925., na temelju Zakona o zaštiti države, a u odsutnosti predstavnika oporbe izglasovali prijedlog o poništavanju mandata zastupnicima Hrvatske republikanske seljačke stranke.⁷⁹ Predstavnici Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije (za Jugoslavenski klub Josip Hohnjec)⁸⁰ protiv toga su prosvjedovali 22. ožujka 1925. i u pismu spomenutom odboru napisali: "Naš narod nije navikao da vladina tijela na veliko krše zakon i da gaze po blatu sve pravne i moralne pojmove. Naš narod još nije doživio izbore koji bi se odvijali s takvim gaženjem načela o izbornoj slobodi, s takvim terorom, s takvim obmanama i korupcijskim sredstvima."⁸¹

Predsjednik Hrvatskoga seljačkog kluba Pavle Radić je 27. ožujka 1925. prema punomoći Stjepana Radića na sjednici Narodne skupštine neočekivano pročitao izjavu vodstva Hrvatske republikanske seljačke stranke, koja je temeljito promijenila političke odnose među parlamentarnim strankama. Vodstvo je preimenovalo stranku u Hrvatsku seljačku stranku, priznalo legitimnost Vidovdanskog ustavu i dinastiji Karađorđević, a za ostvarenje politike narodnog sporazuma predvidjelo je suradnje kako s oporbenim tako i s vladinim strankama. Iako je kralj Aleksandar bio sklon uključenju najveće hrvatske stranke u državnu politiku kao protutežu snažnoj Narodnoj radikalnoj stranci, nije odmah reagirao na izjavu jer je sadržavala zahtjev za revizijom Vidovdanskog ustava koju, pak, Stjepan Radić u svojim kasnijim izjavama nije više naglašavao.⁸² Još veću suzdržanost prema novome političkog usmjerenju Hrvatske seljačke stranke izrazili su vođe oporbenog savezništva, iako su zaključkom na sjednici 30. travnja 1925. sačuvali cjelovitost Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije. Tako zbog odugovlačenja vlade s potvrđivanjem hrvatskih zastupničkih mandata 28. i 31. ožujka 1925. nisu sudjelovali u izboru predsjed-

⁷⁸ Ivan VESENJAK, "Na razpotju", *Naša Straža*, 25. 2. 1925., 1.; "Otvoritev skupščine", *Naša Straža*, 9. 3. 1925., 1.; "Posvetovanja opozicijskega bloka o nadaljnji taktiki", *Slovenec*, 18. 3. 1925., 1.

⁷⁹ B. GLIGORIJEVIĆ, 199.

⁸⁰ Josip Hohnjec je kao potpredsjednik skupštinskoga državnog odbora tijesno surađivao s Antonom Korošecem i predsjednikom Narodne skupštine Ljubomirom Jovanovićem pri skupljanju gradiva o kršenju izbornog zakona nakon skupštinskih izbora.

"Dr. Hohnjec v Beogradu", *Slovenec*, 16. 2. 1925., 1.; "Opozicija zbira še vedno volilni material", *Jutro*, 17. 2. 1925., 1.; "Protest podpredsednika državnega odbora dr. Hohnjeca", *Naša Straža*, 18. 2. 1925., 1.; "Priprave opozicije za verifikacijski odbor", *Slovenec*, 8. 3. 1925., 2.; "Nedeljska seja Narodne skupščine", *Slovenec*, 10. 3. 1925., 1.

⁸¹ "Mrtvaški zvon", *Slovenski narod*, 18. 3. 1925., 5.

⁸² F. ČULINOVIĆ I., 470.-474. i 476.; GLIGORIJEVIĆ, 200.-201. i 203.

nika Narodne skupštine – izabran je bio Marko Trifković iz Narodne radikalne stranke – i pri prihvaćanju proračunskih dvanaestina.⁸³

Kao što pokazuju reakcije Antona Korošeca, on je prvi bio svjestan velikih političkih promjena koje je donijela Radićeva izjava. Naime, bio je jedini (uz široku potporu štajerskih skupštinskih zastupnika) između vođa Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije koji je odbacio politiku Hrvatske seljačke i Narodne radikalne stranke kao neiskrenu i dvoličnu. Politiku oporbenih stranaka ocijenio je kao nediscipliniranu.⁸⁴ Pristup Slovenske ljudske stranke Bloku narodnog sporazuma i seljačke demokracije bio je povezan s nastojanjima stranačkog vodstva poboljšanje pregovaračkog položaja u odnosu na Narodne radikalne stranke i za ulazak u vladu. Pri tome je glavnu prepreku predstavljala politička ličnost Nikole Pašića. Zato su u Slovenskoj ljudskoj stranci planirali, nakon povlačenja radikalnog prvaka iz aktivne politike, intenzivno i taktično približiti se Narodnoj radikalnoj stranci.⁸⁵ Anton Korošec se u vrijeme

⁸³ “Seja Narodne skupštine”, *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1.; Nadežda JOVANOVIĆ, *Politički sukobi u Jugoslaviji 1925.–1928.*, Beograd 1974. (dalje: JOVANOVIĆ, *Politički sukobi*), 77.–78. Detaljnije o aktivnostima zastupnika Slovenske ljudske stranke u raspravi o proračunskim dvanaestima vidi: Andrej RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929*, Ljubljana 2002., 124.–127.

⁸⁴ “Izjava dr. Korošca o položaju”, *Slovenec*, 29. 3. 1925., 1.; “Izolacija slovenskih klerikalcev”, *Slovenski narod*, 29. 3. 1925., 2.; “Dr. Korošec o položaju”, *Naša Straža*, 30. 3. 1925., 1.; “Dve politiki”, (*Novi Domoljub*, 1. 4. 1925., 1.; “Beseda k sedanji politični situaciji”, *Naša Straža*, 17. 7. 1925., 1.; JOVANOVIĆ, *Politički sukobi*, 77.–78. i 104.

⁸⁵ O očekivanju pozitivnih političkih promjena nakon smrti Nikole Pašića u ožujku 1925. pisao je štajerski zastupnik Slovenske ljudske stranke Franjo Žebot. Anton Korošec je u srpnju 1925. u privatnom razgovoru s ljubljanskim biskupom Jegličem govorio o mogućnosti ulaska Slovenske ljudske stranke u vladu u slučaju smrti 80-godišnjeg Nikole Pašića: “Nada se (Anton Korošec, prim. M. R.), da će radićevci uskoro biti nemogući, pa će naš (Jugoslavenski, prim. M. R.) klub moći u vladu, napose ako bolesni Pašić umre. Nastojat će Radića odvesti na led. Klub se približava – radikalom.” Josip Hohnjec je u povodu proslave Pašićeva osamdesetog rođendana zapisao: “Pašić je fizički prestar da bi se mogao iz miljea balkanskog političara podignuti na državničku visinu, koja s bistrim okom i toplim srcem obuhvaća svu našu raznolikost državu i ozbiljno računa s bitnim potrebama i zahtjevima hrvatskoga i slovenskog naroda.” Prepreke, na koje bi Slovenska ljudska stranka naišla u slučaju ulaska u vladu Nikole Pašića, opisao je povjesničar Lojze Ude u katoličkom mjesečniku *Socialna misel*: “S obzirom da, po svemu sudeći, u biti, tj. glede revizije ustava, radikalni pod Pašićevim vodstvom neće popustiti, slovenski vladini zastupnici bi se, vezani za Vidovdanski ustav, suočili sa cijelom vrstom snažnih okršaja, koje bi morali voditi sa čudesno nedostupnim protivnicima u ministarskom savjetu, u pojedinačnim odborima, a slovenski ministri posebno još sa državnim podtajnicima.”

NAL, A. B. Jeglič, “Dnevnik, 19. 7. 1925.”; Žebot Franjo, “Kako je sedaj v Beogradu?”, *Slovenski gospodar*, 12. 3. 1925., 3.; Hohnjec Josip, “Ob Pašićevi osemdesetletnici”, *Socialna misel*, l. V/1926., 101.; Lojze UDE, “Glavni argumenti naše zahteve po široki zakonodajni avtonomiji”, *Socialna misel*, l. IV/1925., 218 i 220; vidi i: “Govor dr. A. Korošca o političnem položaju v državi na seji vodstva SLS”, *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1.; Uvodnik, *Jutro*, 3. 9. 1925., 1.; “Veličasten zbor zastupnikov SLS v Mariboru” – govor dr. Antona Korošca, *Slovenec*, 22. 9. 1925., 1.; K. A. (= Korošec Anton), “Pozor na severno mejlo!”, *Naša Straža*, 4. 12. 1925., 1.

razgovora za zaključivanje oporbenog saveza neslužbeno sastajao s predsjednikom Narodne skupštine i radikalskim političkim saveznikom Ljubomirom Jovanovićem,⁸⁶ a među oporbenim vođama, prema mišljenju Ljubomira Davidovića i člana izvršnog odbora Demokratske stranke Ivana Ribara, bio je najmanje zainteresiran za uspjeh zajedničke politike.⁸⁷ Iako je 3. ožujka 1925., kao prvi među oporbenim vođama, potvrdio tekst sporazuma o oblikovanju Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije,⁸⁸ nakon potpisivanja je rekao: "Po mom mišljenju samo nova vlada i novi izbori izlaz su iz tog položaja."⁸⁹

Zajednički interes vođa politike narodnog sporazuma, koja je od skupštinskih izbora 1923. bila određena kao suradnja stranaka u Federalističkom, Opozicijskom bloku i Bloku narodnog sporazuma i seljačke demokracije, bio je tijesno vezan uz političku moć i suradnju Hrvatske seljačke stranke, što se u Slovenskoj ljudskoj stranci odražavalo u trenutačnom odmaku od blokovske politike nakon Radićeve izjave u Narodnoj skupštini.⁹⁰ Vodstvo Slovenske ljudske stranke je nakon izjave Pavla Radića u Narodnoj skupštini o priznanju Vidovdanskog ustava, odmah počelo učvršćivati kontakte s predstavnicima Hrvatske pučke stranke.⁹¹ S obzirom na to da je Pavle Radić u Narodnoj skupštini 27. ožujka 1925. s nesklonošću progovorio o suradnji vodstva Hrvatske pučke

⁸⁶ Vidi, primjerice: Govor Ljubomira Jovanovića u povodu prihvaćanja deklaracije vlade Nikole Pašića, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 52./25. 7. 1925., 43. redovno zasjedanje, 550.-558.; "Ljuba Jovanović pri dr. Korošcu", *Slovenec*, 14. 2. 1925., 1.; "Ljuba Jovanović pri Pašiću", *Slovenec*, 14. 2. 1925., 1.; "Gospod Korošec noće u koaliciju z radikali", *Jutro*, 15. 2. 1925., 1.; "Klerikalci bi radi vladu za vsako ceno", *Jutro*, 17. 2. 1925., 1.; "Zgodovinska seja radikalne stranke", *Slovenec*, 26. 4. 1926., 1.

⁸⁷ JOVANOVIĆ, *Politički sukobi*, 104; IVAN RIBAR, *Politički zapisi*, Beograd 1948., 193.

⁸⁸ "Seja poslanecv SLS", *Slovenec*, 4. 3. 1925., 1.; PURIVATRA, *Jugoslavenska muslimanska organizacija*, 208.-209.

⁸⁹ "Izjava dr. Korošca o položaju", *Naša Straža*, 9. 3. 1925., 1.; O interesu za raspis ponovnih skupštinskih izbora u Slovenski ljudski stranki vidi i: "Jasen položaj po sklepkih opozicije", *Slovenec*, 28. 2. 1925., 1.; "Država SHS", *Slovenski gospodar*, 5. 3. 1925., 3.; "Solidarnost bloka narodnoga sporazuma", *Slovenec*, 6. 3. 1925., 1.; Žebot Franjo, Kako je sedaj v Beogradu?, *Slovenski gospodar*, 12. 3. 1925., 3.

⁹⁰ Josip Hohnjec je u ime vodstva Slovenske ljudske stranke sredinom travnja 1925. ocijenio da je politika Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije glede unutarnje političke situacije u državi zaista najprimjerenija, ali ne i jedina mogući put za ostvarenje ideje narodnog sporazuma.

"Blok sporazuma in nova konstelacija", *Slovenec*, 15. 4. 1925., 1.; vidi i: Govor Antona Sušnika u povodu prihvaćanja deklaracije vlade Nikole Pašića, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 49./22. 7. 1925., 40. redovno zasjedanje, 496.-501.; "Opozicionalni blok kompakten", *Slovenec*, 1. 5. 1925., 1.; "Komunike širšega opozicionalnoga bloka", *Slovenec*, 11. 6. 1925., 1.; "Govor Antona Korošca na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1.; "Važna seja opozicionalnoga bloka", *Slovenec*, 20. 6. 1925., 1.; "Seja voditeljjev opozicionalnoga bloka", *Slovenec*, 21. 6. 1925., 2.; "Gosar Andrej, Ob dvanajsti uri?", *Slovenec*, 14. 10. 1925., 1.

⁹¹ "SLS i HPS", *Slovenec*, 26. 4. 1925., 1.; Zlatko MATIJEVIĆ, "Za Hrvatstvo, križ i plug!" – Politička aktivnost Hrvatske pučke stranke od veljačkih do rujanskih parlamentarnih izbora (1925. – 1927.), *Časopis za suvremenu povijest*, 2./1997., 254.

stranke s predstavnicima Katoličke crkve u Hrvatskoj, Anton Korošec je uložio protest protiv vodstva Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije te je zajedno sa zastupnicima Jugoslavenskog kluba bojkotirao zajedničku sjednicu neposredno nakon Radićeva govora.⁹² Mladi slovenski pjesnik Srečko Kosovel opravdano se upitao: “Tko ide u Canossu?⁹³ Radić? Pašić? Korošec?”⁹⁴

Na odgovor nije bilo potrebno dugo čekati. Zastupnik Jugoslavenskog kluba Andrej Gosar je 31. ožujka 1925. u raspravi o proračunskim dvanaestinama u duljem političkom uvodu predstavio stajalište stranke o promijenjenim političkim odnosima i između ostalog rekao: “Naglašavam da je Slovenska ljudska stranka, zapravo njena delegacija, ostala vjerna svome programu i svojoj taktici, iako su se politički odnosi u našoj državi promijenili. Slovenska ljudska stranka nema razloga mijenjati svoj program i svoju taktiku, jer je ta stranka plod dugotrajnog rada u državi. /.../ Uvijek smo stajali na stajalištu da smo Slovenci narod za sebe. /.../ Za Hrvate i Srbe stvar je drugačija. Ako smatraju da su jedan narod, to je potpuno njihova stvar, ali za Slovence važi da imamo svoj jezik i svoju kulturu i svoje osjećanje individualnog naroda. /.../ Ako naglašavamo svoju nacionalnost, moramo naglasiti da smo i mi za državno jedinstvo. Mi smo jedan politički narod, to je činjenica kojom je izraženo naše stajalište naspram državi.”⁹⁵

Predstavnik slovenskoga političkog katolicizma obvezivao je sporazum oporbenih stranaka i zato nisu povukli svoju potporu za verifikaciju hrvatskih mandata. Ipak, Anton Korošec je daljnju politiku stranke do Bloka narodnog sporazuma i seljačke demokracije usklađivao u skladu s pregovorima među predstavnicima Narodne radikalne i Hrvatske seljačke stranke.⁹⁶ Oporbene stranke su u Narodnoj skupštini zajedno nastupile još samo pri izboru članova državnog savjeta 25. svibnja 1925. i u vezi s inicijativom za stabilizaciju dinara 17. lipnja 1925., ali su zastupnici Jugoslavenskog kluba u povodu toga 2. srpnja 1925. predali odvojene prijedloge.⁹⁷ Uz naglašavanje državne jedinstvenosti

⁹² “Netaktnost Pavla Radića”, *Slovenec*, 28. 3. 1925., 1.–2.

⁹³ Canossa je ime tvrđave u Apeninima, u kojoj je njemački car Henrik IV. (1050. – 1106.) 1077. čekao na odrešenje i opoziv izopćenja iz Katoličke crkve. Riječ je o poznatom događaju iz srednjovjekovne povijesti, povezanom sa sukobima između cara Henrika IV. i pape Grgura VII. (oko 1021.–1085.) zbog pitanja vrhovne vlasti u njemačkom carstvu. U jugoslavenskom novinstvu se nakon promjene politike Hrvatske seljačke stranke 1925. za suradnju između Narodne radikalne i Hrvatske seljačke stranke ustalio pojam *Radićev put u Canossu*.

MIKUŽ, 313; Metod BENEDIK, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*, Celje 1989., 141.

⁹⁴ Srečko KOSOVEL, “Krvaveći vrelec”, *Zbrano delo*, 2. knjiga, Ljubljana 1974., 44.

⁹⁵ “Vladna većina sklenila velike nove davke”, *Slovenec*, 1. 4. 1925., 2.

⁹⁶ “Opozicionalni blok kompakten”, *Slovenec*, 1. 5. 1925., 1.; “Komunike širšega opozicionalnoga bloka”, *Slovenec*, 11. 6. 1925., 1.; “Komunike opozicije”, *Slovenec*, 26. 6. 1925., 1.

⁹⁷ “Sklepi opozicionalnoga bloka”, *Slovenec*, 26. 5. 1925., 1.; “Seja Narodne skupščine”, *Slovenec*, 26. 5. 1925., 1.; “Pogubna finančna politika vlade”, *Slovenec*, 18. 6. 1925., 1.; “Posebno mišljenje Jugoslovanskoga kluba”, *Slovenec*, 15. 7. 1925., 2.–4.

(ali i odbacivanju nacionalnog jedinstva),⁹⁸ u prvi plan političkih nastojanja vodstva Slovenske ljudske stranke izbila je djelatnost za diskreditaciju politike Stjepana Radića i približavanje politici Narodne radikalne stranke. Tako je kao pregovaračko polazište vodstvo prihvatilo prošireni plan o samoupravama⁹⁹ Vojislava Marinkovića i što ugodnije uvođenje oblasne samouprave u Sloveniji, kao što je predviđao ustav.¹⁰⁰ Skupštinski govor Andreja Gosara bio je prvi znak promjene političke taktike Slovenske ljudske stranke.

(prijevod sa slovenskog
dr. sc. Zdenko Radelić)

⁹⁸ Načelnik Slovenske ljudske stranke je 7. lipnja 1925. na sjednici vodstva stranke u Celju, između ostalog, rekao: "Državno jedinstvo, dakle, prihvaćamo, ali narodno jedinstvo, ako se pod time shvaća da moramo prestati biti Slovenci, kratkomalo odbacujemo." Isto tako je 8. veljače 1926. u raspravi o proračunu za 1926./1927. godinu u Narodnoj skupštini govorio o neprihvatljivosti nacionalnog unitarizma za slovenski narod: "Vama Srbima lako je pričati o nacionalnom jedinstvu. Možda bi i ja tako govorio, ako bi bio Srbin. Vi nemate što izgubiti, nego samo dobiti. Nama je teško, koji imamo nacionalnu povijest, koja je, iako žalosna, ipak lijepa, nama je teško, koji imamo nacionalnu kulturu, lijepu bogatu literaturu; mi se s time ne možemo složiti."

"Govor Antona Korošca na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1.; "Proračunski govor dr. Antona Korošca", *Slovenec*, 9. 2. 1926., 1.-2.

⁹⁹ Predstavnici Demokratske stranke u prosincu 1925. formalno su otklonili federativno državno uređenje i u svoj program uključili nacrt o širokim samoupravama Vojislava Marinkovića, koji u dopunjenoj verziji nacrta, prihvaćenim na kongresu Demokratske stranke 14. prosinca 1925., nije jasno uobličio zahtjev za revizijom ustava. No, takva je interpretacija, s obzirom na formulaciju teksta, moguća.

B. GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka*, 465.; Lojze UDE, Značilnost zadnjega volilnega boja in današnji notranjepolitični položaj v svitu borbe za samostojno združeno Slovenijo, u: *Mladina*, 1./1927.-1928., 18.

¹⁰⁰ Vidi, primjerice: NAL, Jeglič, Dnevnik, 19. 7. 1925.; Govor Antona Sušnika ob sprejemanju deklaracije vlade Nikole Pašića, *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 49./22. 7. 1925., 40. redovno zasedanje, 496.-501.; Govor Ljubomira Jovanovića povodom prihvaćanja deklaracije vlade Nikole Pašića, *Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 52./25. 7. 1925., 43. redovno zasedanje, 550.-558.; "SLS vedno dosledna", *Naša Straža*, 27. 4. 1925., 1.; "Govor dr. A. Korošca o političnem položaju v državi na seji vodstva SLS", *Slovenec*, 9. 6. 1925., 1.; "Protest Ljubljane – govor dr. Antona Korošca", *Slovenec*, 15. 9. 1925., 1.-2.; "Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor dr. Antona Korošca", 22. 9. 1925., 1.-3.; Uvodnik, *Jutro*, 24. 9. 1925., 1.; "Stališče Slovenske ljudske stranke v sedanjem položaju" – govor Antona Korošca, *Slovenec*, 30. 9. 1925., 1.; "Govor dr. Korošca v Ptuj", *Slovenec*, 8. 12. 1925., 2.; "Dr. Korošec o stanju v državi", *Slovenec*, 1. 1. 1926., 2.; "Velik govor dr. Antona Korošca na Vrhniki", *Slovenec*, 4. 1. 1927., 1.; "Dr. Korošec zopet med Hrvati", *Slovenec*, 27. 1. 1926., 1.

SUMMARY

THE BRIEF COOPERATION BETWEEN THE SLOVENE PEOPLE'S PARTY AND STJEPAN RADIĆ – THE BLOC OF NATIONAL UNDERSTANDING AND PEASANT DEMOCRACY

Starting in January 1924, the Slovene People's Party, the Yugoslav Muslim Organization, and the Democratic Party formed an Opposition Bloc calling for the achievement of national understanding and the revision of the 'Vidovdan' Constitution. The Bloc considered its fall from government as a crisis in the concept of national understanding and in October 1924 it confirmed its continuation of common political goals. In November 1924 Nikola Pašić formed a new government, while the king set elections for the National Assembly for 8 February 1925. The government directed its efforts toward the destruction of the Opposition Bloc, using whatever tools of repression it had at its disposal to disable the electoral campaigns of the Bloc's member parties. Alongside the National Radical Party which placed first in terms of absolute numbers of votes state-wide, the Slovene People's Party had a successful campaign. In Slovenia, it received 56.3% of the votes, which preserved its position as the preeminent Slovene political party and the fourth largest party in the state. After the fall of the Davidović government, Anton Korošec was in open conflict with Stjepan Radić, who he blamed for destabilizing the government and weakening the relations between the members of the Opposition Bloc before the elections to the National Assembly. Despite this, he believed that the parties' demands for an autonomist programme had the greatest chance of success within a framework of cooperation among the parties of the opposition, supported by the political might of the Croat Republican Peasant Party. The leaders of the opposition parties formed the Bloc of National Understanding and Peasant Democracy in Belgrade in February 1925. The participation of the Slovene People's Party in this Bloc was tied to the party leadership's desire to improve its bargaining position relative to the National Radical Party and gain entry into the government. The key points of the Bloc's programme were the demand to revise state organization and to establish a parliamentary monarchy of the English type. The President of the Croatian Peasant Club, Pavle Radić, in the March 1925 session of the National Assembly read a proclamation from the leadership of the Croat Republican Peasant Party announcing the party's renaming as the Croat Peasant Party and its recognition of the legitimacy of the Vidovdan Constitution and the Karađorđević dynasty. The common interests of the leaders of the politics of national understanding, which from the time of the national elections in 1923 was embodied by the cooperation of their parties in first the Federalist Bloc, then the Opposition Bloc, and finally the Bloc of National Understanding and Peasant Democracy, was closely tied to the political might of the Croat Peasant Party and cooperation with it. This was negatively affected by the immediate distancing of the Slovene People's

Party from Bloc politics following Radić's announcement. Even though he did not withdraw his support for the verification of Croatian mandates, Korošec aligned his future policies with an eye to discussions between representatives of the National Radical Party and the Croatian Peasant Party. Korošec's primary political effort was to discredit Radić's politics and move closer to the politics of the government. Consequently, he accepted Vojislav Marinković's broadened plan for local autonomy as a point of departure in negotiations and thus an even more favourable introduction of district autonomy in Slovenia, as was envisioned in the Constitution.

Key words: Slovene People's Party, Croat Republican Peasant Party, Anton Korošec, Stjepan Radić, the Bloc of National Understanding and Peasant Democracy